

Qəmzə HACIYEVA
Baş müəllim

İNFORMASIYALASDIRILMIŞ CƏMIYYƏTDƏ DIYARŞĞNASLIQ BIBLIOQRAFIYASININ YERİ

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraiti cəmiyyətin informasiyaya münasibətini də dəyişmişdir. Bu, ilk növbədə, hər hansı bir səviyyədə qəbul edilən qərarlara görə məsuliyyətin artmasından irəli gəlir. Yeni şəraitdə informasiya yalnız biliyin səviyyəsinin artırılması vasitəsi deyil, həm də qərarların qəbulu üçün real alətdir.

Müasir demokratik cəmiyyət informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdir. İlk ilini yaşadığımız XXI əsr də məhz informasiyalaşdırılmış cəmiyyət dövrü hesab olunur. Bu elə cəmiyyətdir ki, onun inkişaf səviyyəsi həlledici dərəcədə toplanmış və istifadə olunan informasiyanın miqdarı və keyfiyyəti, onun sərbəstliyi və istifadə əlverişliliyi ilə ölçülür. Belə cəmiyyətdə birincilik informasiya sənayesinə mənsub olur. Elə bir vahid informasiya sistemi yaradılır ki, o, bəşəriyyət tərəfindən toplanmış və tələbatçıya lazım olan bütün informasiyaların əldə edilməsini təmin edir. Belə şəraitdə informasiya dövlətin əsas ehtiyat mənbəyi olur. Eyni zamanda informasiya bazarı, o, cümlədən informasiya təfəkkürü, informasiya davranışı, informasiya mədəniyyəti, informasiya həyat təzi və s. yaranır.

Cəmiyyətin sağlam həyatı onun informasiya tələbatlarının tam ödənilməsindən asılıdır. Fikir azadlığı, informasiya azadlığı, ayrı-ayrı sosial qrupların və fərdlərin informasiyanı yaratmaq, yaymaq və əldə etmək hüququ demokratiyanın atributları kimi çıxış edir. Sosial-informasiya məkanı anlayışı vətəndaş cəmiyyətinin bünövrəsini təşkil edir. Burada cəmiyyətin inkişafı üçün zəruri olan informasiya ehtiyatları yaradılır, yayılır və istifadə olunur. Vətəndaşla dövlət arasında kommunikativ proses həyata keçirilir, cəmiyyətin bütün

strukturlarının tələbat və sorğuları idarəedici qərarların qəbulu və həyata keçirilməsi üçün informasiya məhsuluna çevrilirlər. (1, S.6-7)

İnformasiyalaşdırılmış demokratik cəmiyyətin formalaşması prosesi ikili xarakter daşıyır. Bir tərəfdən müxtəlif informasiya sistemi və xidməti sahələri yaradılır, digər tərəfdən isə şəxsiyyətin informasiyalaşdırılması dərəcəsi informasiya mədəniyyətinin səviyyəsindən, informasiyanı axtarmaq və istifadə etmək bacarığından asılı olur.

Totalitar rejimin dağılması ilə bibliografiya da dövlət hi-mayəçiliyindən azad olmuş, bibliografik fəaliyyətin dövlət xarakteri tarixə çevrilmiş, bibliografik fəaliyyətin subyektləri ilə dövlətin əlaqəsi başqa xarakter almışdır. Vətəndaşların informasiya hüququ qanun-vericilik normalarına, bibliografik informasiyanın istehsalı, yayılması, istifadəsinin azadlığı prinsiplərinə əsaslanır. Bununla belə, ölkənin informasiya, sənəd ehtiyatları və onların qeydi mühüm dövlət vəzifəsi olaraq qalır.

Respublikamızın milli müstəqillik qazanması ayrı-ayrı ərazilərin inkişafı üçün geniş imkanlar açmış, eyni zamanda milli şüurun oyanmasına güclü təkan verərək, doğma torpaqla bağlılıq, onun tarixinə, görkəmli xadimlərinin həyatına maraq hissini gücləndirmişdir. Bu gün hər bir diyarın sərbəst inkişafı, iqtisadi müstəqillik kimi vacib məsələlərə diqqətin artırılması diyarşünaslıq işlərinin mühüm əhəmiyyətə malik olmasını bir daha təsdiq edir. Diyarşünaslıq mövzusunda çap əsərlərinin təbliğində və yayılmasında isə başlıca vasitələrdən biri bibliografik informasiya mənbələridir. Kitabxanalar diyarşünaslıq bibliografiyasının inkişafına, diyarşünaslıq ədəbiyyatı ilə oxuculara bibliografik xidmət göstərilməsinə xüsusi əhəmiyyət verirlər.

Diyarşünaslıq bibliografiyası ümumi bibliografik sistemin tərkib hissəsi olub, cəmiyyətin bibliografik informasiya tələbatlarını daha tam ödəməyə xidmət edir (2, S.15). Bu bibliografik fəaliyyət sahəsi ölkə daxilində müəyyən yerlə məzmunca bağlı olan bibliografik informasiyanın hazırlanması və yayılması ilə məşğul olur.

Diyarşünaslıq üzrə bitkin informasiya sistemi formalaşmadan diyarı elmi əsaslarla öyrənmək qeyri-mümkündür. Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması diyarşünaslıq bibliografiyasının əsas vəzifələrinin kompleks şəkildə həyata keçirilməsini tələb edir. Bunun üçün ilk növbədə diyarşünaslıq soruq-bibliografiya aparatı daha da təkmilləşdirilməli, bibliografik xidmətin səmərəli təşkili səviyyəsi yüksəldilməlidir.

Diyarşünaslıq üzrə sənəd kütləsindən səmərəli istifadə bilavasitə onun məzmununun açılma dərəcəsi və tələbatçıya bu haqda bibliografik informasiyanın çatdırılmasından asılıdır. Kitabxanaların diyarşünaslıq fondlarının müxtəlif aspektlərdə açılmasında soraq-bibliografiya aparatu, ilk növbədə kataloq - kartoteka sistemi mühüm rol oynayır. Yüksək elmi əsaslarla tərtib edilmiş soraq-bibliografiya aparatu yalnız ondan bacarıqla və səmərəli istifadə edildikdə mühüm məlumat mənbəyi rolunu oynaya bilər. Bunun üçün daim soraq-bibliografiya aparatının ayrı-ayrı hissələrindən istifadənin vəziyyəti, onların passivliyinin səbəbləri, qarşılıqlı əlaqələri və bir-birini tamamlaması öyrənilir. Hər bir kitabxanada diyarşünaslıq soraq-bibliografiya aparatının təşkilində xidmət ərazisinin iqtisadi profili, kitabxananın oxucu kontingenti də nəzərə alınır. Belə hesab edirlər ki, kitabxanaya gələn hər bir şəxs diyarşünaslıq ədəbiyyatının potensial oxucusu ola bilər. Çünki hər kəsdə bu və ya digər dərəcədə vətənpərvərlik hissi vardır və o, diyarşünaslıq ədəbiyyatı ilə rastlaşdıqda buna laqeyd qala bilməz. Lakin adi maraqlardan doğan epizodik müraciətlə, diyarşünaslıq ədəbiyyatına, o cümlədən bibliografik informasiyaya olan tələbat arasında böyük fərq vardır. Gənc oxucu ilə ixtisaslı mütəxəssisə, elmi işçiyə göstərilən bibliografik xidmət eyni ola bilməz. Bu zaman kitablara və bibliografik mənbələrlə işləmək bacarığı, həyat təcrübəsi, məqsədi və s. nəzərə alınmalıdır. Buna görə də diyarşünaslıq ədəbiyyatının tələbatçıların iki qrupa ayrılır: peşəkar və qeyri-peşəkar.

Peşəkar tələbatçılara elmi işçilər, müxtəlif sahələrdə çalışan mütəxəssislər, o cümlədən diyarşünaslar, müəllimlər, rəhbər işçilər və b. aiddir. Qeyri-peşəkar tələbatçılara isə ilk növbədə şagirdlər, tələbələr aid edilir.

Bibliografik məlumat tələbatçıların bu cür təsnifləşdirilməsi bibliografik xidmətin daha səmərəli təşkilinə böyük köməklik göstərir.

Kütləvi kitabxanalarda adətən oxucuların böyük əksəriyyəti tələbələrdir. Onlar tədris prosesində öyrəndikləri məsələlərlə əlaqədar olaraq bibliografik mənbələrə müraciət edirlər. Xüsusilə, son vaxtlar onların diyarşünaslıq ədəbiyyatı ilə bağlı sorğuları xeyli artmışdır ki, bu da gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsinə böyük təsir göstərir.

Oxucu sorğularının səmərəli ödənilməsinə bibliografik fəaliyyətin subyektivi olan bibliografların səviyyəsinin də çox böyük

təsiri vardır. Bibliograf ümumelmi hazırlığa, geniş dünyagörüşünə malik olmalı, öz ixtisas səviyyəsini daim yüksəltməli, yeni ədəbiyyatı izləməli, xidmət etdiyi sahəni, həmin regionun iqtisadi profilini yaxşı bilməli, müasir texniki vasitələrdən istifadə etməyi bacarmalıdır. Eyni zamanda bibliograf yaxşı yaddaşa malik olmalı, bibliografik ehtiyatları, müxtəlif tip kitabxanaların və məlumat orqanlarının imkanlarını öyrənməlidir. Soraq-bibliografiya xidməti ilə məşğul olan bibliografların əsas keyfiyyətləri: bir mövzudan digər mövzuya tez keçə bilmək bacarığı, evristik xüsusiyyətlər, oxucu psixologiyasını bilməsi, pedaqoji bacarıq, nəzakətli olmaq, təmənnaşsız köməyə hazır olmaq və sairədir.

Oxucu kitabxanaya müxtəlif məqsədlərlə (şəxsi təhsil, istehsalat, elmi və s.) müraciət edə bilər. Bibliografların köməyi, laqeyd münasibəti bütünlükdə oxucuda bibliografik xidmət işinə neqativ münasibət doğurur. Buna görə də soraq-bibliografiya xidməti pedaqoji cəhətdə malikdir.

Soraq-bibliografiya xidməti prosesində bibliograf oxucuya bibliografik məlumatın əldə edilməsinə kömək etməklə yanaşı, özü də ondan yeni elmi kəşflər, ədəbiyyat, incəsənət, mədəniyyət sahəsində mühüm hadisələr haqqında məlumatı öyrənərək zənginləşir. Sorğunun mövzusu haqqında oxucudan alınmış maksimum məlumatlar axtarışın operativliyini və dəqiqliyini təmin etmiş olur.

Soraq-bibliografiya aparatının hər bir komponentinin tərkibində diyarşünaslıq ədəbiyyatı geniş əks olunsaydı da diyarşünaslıq kartotekası diyarla bağlı sənədlərin axtarışında başlıca vasitədir. Universal elmi, xüsusi, kütləvi və digər kitabxanalarda bu kartotekanın tərtibinə xüsusi diqqət yetirilir. M.F.Axundov adına Dövlət kitabxanasının diyarşünaslıq və milli bibliografiya şöbəsi tərəfindən tərtib olunan "Azərbaycanşünaslıq" kartotekasının müvafiq oxucu sorğularının yerinə yetirilməsində böyük əhəmiyyəti vardır. Şöbənin əməkdaşları milli ədəbiyyatın araşdırılıb qeyd olunması, kartoçkaların düzülüşü, kartotekaların redaktəsi və təkmilləşdirilməsi ilə məşğul olurlar. Məhz onların gərgin əməyinin nəticəsində müxtəlif mənbələr araşdırılaraq diyarşünaslıq və ölkəşünaslıq materialları müəyyənləşdirilib, kitabxananın soraq-bibliografiya aparatında əks olunur və bunun əsasında oxuculara müxtəlif istiqamətli bibliografik xidmət işi həyata keçirilir. Qeyd edək ki, yalnız 1998-ci ildə 34216 adda diyarşünaslıq ədəbiyyatının analitik təsviri aparılmış, 39128 kartoçka düzülüb, 69 qutu redaktə edilmişdir (3, s. 1).

Sözsüz ki, kartotekaya hər il külli miqdarda yeni kartoçkaların daxil edilməsi ondan istifadəni çətinləşdirir. Eyni zamanda diyarşünaslıq ədəbiyyatının təsnifləşdirilməsi üçün yeni təsnifatın yaradılıb tətbiq edilməsinə də böyük ehtiyac vardır. Bütün bunlar yeni texniki vasitələrin tətbiqini zəruri ehtiyac kimi qarşıya qoyur.

Diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik ehtiyatların mühüm hissəsini biblioqrafik vəsaitlər təşkil edir. Çox təəssüf ki, respublikamızda diyarşünaslıq biblioqrafik vəsaitləri bir sistem kimi formalaşmamış, çap olunan vəsaitlər təsadüfi xarakter daşımış, metodiki tələblər baxımından nöqsanlı olmuşdur. Buna görə də respublikamızın ayrı-ayrı bölgələrinə həsr olunmuş diyarşünaslıq göstəricilərinin tərtibinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bununla bağlı rayon mərkəzi kitabxanalarının da üzərinə böyük vəzifələr düşür. Belə vəsaitlər diyarda həyata keçirilən mühüm elmi, iqtisadi və sosial proqramların üzvü tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində də böyük əhəmiyyət kəsb edirlər.

Diyarşünaslıq üzrə kitabxana-biblioqrafiya ehtiyatlarının formalaşması, müvafiq oxucu tələbatlarına uyğun biblioqrafik xidmətin səmərəliliyi, bilavasitə diyarşünaslıq biblioqrafiyasının təşkili səviyyəsindən, onun nəzəri-metodik aspektlərinin işlənmə dərəcəsiindən asılıdır. Buna görə də diyarşünaslıq biblioqrafiyasının təşkilatı problemlərinə diqqətlə yanaşılmalıdır. Ayrı-ayrı şöbələrin yerinə yetirdikləri diyarşünaslıq işlərinin həcmi nəzərə alınmaqla, həm kitabxananın daxili strukturlarının, həm də başqa kitabxanalarla fəaliyyətlərinin qarşılıqlı əlaqələndirilməsi genişləndirilməlidir.

Diyarşünaslıq biblioqrafiyasının əhəmiyyətini nəzərə alaraq metodiki mərkəzlər öz fəaliyyətlərini daha da təkmilləşdirməli, müvafiq təlimatlar, metodiki göstərişlər, məktublar hazırlayıb yerlərə göndərməlidirlər.

Dünya təcrübəsində biblioqrafiyaşünaslıq sahəsində mövcud konsepsiyalar, o cümlədən respublikamızın tarixi, coğrafiyası demografik və sosial xüsusiyyətləri, milli mentaliteti nəzərə alınmaqla diyarşünaslıq biblioqrafiyasının nəzəri və metodiki problemlərinin yenidən işlənməsi, bu sahədə mübahisəli məsələlərin (məsələn, yerli nəşrlər, diyarşünaslıqla sahəvi biblioqrafiyanın əlaqəsi və s.) həlli də qarşıda duran mühüm məsələlərdəndir.

Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə elmi-texniki informasiyanın elə səmərəli sistemi yaradılır ki, güclü avtomatlaşdırılmış məlumat axtarış sistemləri hər hansı bir informasiyanın çox

asanlıqla əldə edilməsini təmin etmiş olsun. Respublikamızda biblioqrafik işin, o cümlədən diyarşünaslıq biblioqrafiyasının təşkilində məhz bu cəhətdən yanaşılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Фокеев В.А. Библиографическое пространство гражданского общества //Библиография. – 2000. - №2 - С. 6-7.

2. Мамонтов А.В., Щерба Н.Н. Краеведческая библиография. – М., 1989. С. 15.

3. Axundov M.F. Azərbaycan Dövlət Kitabxanasının diyarşünaslıq və milli biblioqrafiya şöbəsinin hesabatı. 1998, s. 1

Гаджиева Г.С.

Место краеведческой библиографии в информатизированном обществе

Резюме

Одним из важных условий в развитии любой нации является оптимизация всех национальных ресурсов, в том числе библиотечно-библиографических ресурсов страны. Происходящие в мировом масштабе процессы интенсификации информационных процессов охватывает так же библиотечно-библиографическую деятельность и тем самым способствует информатизации общества.

В данной статье охарактеризованы направления краеведческой библиографии и раскрыты пути ее развития в информатизированном обществе.